

Domsagohistorik

Västerås tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Västerås tingsrätt

Västerås fick stadsprivilegier redan på 1280-talet, och staden låg sedan dess under rådhusrätt. Den äldsta kända rådhusbyggnaden, eller rådstugan, låg troligtvis vid Stora Torget. Ännu ett rådhus omnämndes på 1500-talet. Denna byggnad förstördes emellertid i en brand 1569. Det dröjde inte länge innan ett nytt rådhus stod klart vid samma torg. Huset låg närmare bestämt på nuvarande Bondtorget med den södra gaveln mot Kungsgatan. Rådhuset var en rödmålad tvåvåningsbyggnad uppförd i tegel.¹

1668 härjade ännu en stadsbrand, och rådhuset totalförstördes. Man ville dock snabbt återuppföra rådhuset på samma plats, och samtidigt göra lokalerna större och rymligare. Ett problem var dock att tomten där rådhuset tidigare legat var för liten och kunde inte rymma ett så stort hus. Istället framfördes ett förslag att förlägga det nya rådhuset på den tomt vid Stora Torget där Per Bergs gård låg. Så skedde också och staden köpte gården. Tomten var dock inte tillräckligt stor utan man behövde även några av granntomterna. Dessa ägdes till stor del av mästern Widich Granagrius, som var kyrkoherde i Skultuna. Widich ville till en början ha ett oskäligt högt pris för husen, men efter flera turer kunde man till slut enas om en köpesumma. Byggnadsarbete igångsattes 1669 och det dröjde inte länge innan det nya rådhuset i sten stod klart. Arkitekten bakom verket var troligen Olaus Rudbeck. Rådhuset hann inte vara i bruk någon längre tid utan brann ned till grunden i en brand 1714. Rådhuset återuppfördes ännu en gång under andra hälften av 1710-talet. Det var en vitputsad byggnad i två våningar med säteritak utan torn. Rådhuset låg bredvid domprostens hus.²

Rådhuset förföll dock mer och mer, och på 1820-talet började man diskutera uppförandet av ett nytt rådhus. Frågan blev än mer aktuell sedan det gamla rådhuset rivits vid mitten av 1830-talet. Under tiden höll rådhusrätten sina förhandlingar i borgmästare Ekholms gård vid Fiskaretorget. Staden köpte så småningom Ekholms gård och tanken var att gården skulle rivras och ett nytt rådhus uppföras på tomten. Staden hade emellertid ont om likvida medel och det dröjde fram till 1850-talet innan byggnadsarbetet kunde igångsättas. Invigningen av det nya rådhuset ägde rum i november 1860. Förutom domstolslokaler innehöll rådhuset även en stor bal- och festvåning. Rådhuset var uppfört i sten i nyrennässansstil. Byggnaden hade två våningar och putsade fasader.³ 1918 införlivades vissa områden av Tuhundra härad (Lundby socken och Sankt Ilian socken) med Västerås stad.

Rådhusrättens verksamhet ökade kraftigt på 1950- och 60-talen, och de gamla lokalerna räckte inte längre till. Festsalen fick byggas om till sessionssal och arbetsrum, och rådhusrätten fick även använda sig av provisoriska lokaler utanför rådhuset. Omfattande kommunreformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna, och i samband med detta togs frågan om rådhusrättens lokalproblem upp. Istället för att uppföra ett nytt rådhus föreslogs att rådhusrätten skulle hyra arbetslokaler i ett affärs- och kontorshus på Norra Källgatan inne i centrala Västerås, som Systembolaget planerade att uppföra. Rådhusrätten var till en början inte särskilt välvilligt inställd till idén, man ville hellre ha en egen domstolsbyggnad, men så småningom accepterades förslaget.

¹ Kjellberg, 1923, s. 176.

² Lindgren, 1935, s. 10, 11 och 14.; Olsson, 1985, 101f och 113f.

³ Drakenberg, 1962, s. 31ff.

I början av 1970-talet trädde den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 drogs rådhusrätten in och Västerås tingsrätt bilades. Både kansliet och det enda tingsstället placerades i Västerås. I domkretsen ingick Västerås kommun i den omfattning som kommunen hade 1971.⁴ I samband med underrättsreformen påbörjades 1970-1971 uppförandet av kontors- och affärshuset på Norra Källgatan.⁵ Den officiella invigningen ägde rum i september 1972,⁶ men de första förhandlingarna hölls redan i juni 1971.⁷ Tingsrättens nya lokaler låg i två olika delar av det nya huset. Själva tingssalsavdelningen låg i en särskild byggnadskropp i två våningar mot Kungsgatan, medan kansliet och vissa sammanträdeslokaler låg fördelade på tre våningsplan i det stora kontorshuset.

Västerås tingsrätt

Tuhundra härad

Domsagotillhörighet:	1680–1718	Med Siende och Åkerbo härad
	1719–1795	Med Siende, Åkerbo och Snevringe
	1796–1928	Med Siende och Snevringe härad □
	1928–1970	Med Siende, Norrbo, Vagnsbro, Gamla Norberg och Yttertjurbo

Tingsplatser:

Dingtuna	
Litslunda i Lillhäradsocknen	
1754	Västerås
Dingtuna/Kolbäck	–1970
Västerås	

Häradshövdingar

Aron Sylvius	1680–1693
Johan Ahlman	1693–1695
Erik Sparrman	1695–1696
Andreas Plantin	1696–1699
Peter Johan von Bysing	1699–1713
Carl Christiernin □	1714–1741
Erik Wilhelm von Christiersson	1741–1747
Magnus Melander	1747–1750
Erik Ehrenheim	1750–1763
Erik Gustaf Laurin	1763
Alex Alexander Lagerhjelm	1755–1788
Adolf Fredrik Nauckhoff	1788–1830

⁴ SFS 1970:295. Västerås tingsrätts domkrets omfattar än idag Västerås kommun (SFS 1982:996 samt 1995:496).

⁵ ”Salar i björk och körsbär”, artikel i *Vestmanlands läns tidning* den 13/3 1971.

⁶ ”Tre statsråd på besök i länet”, artikel i *Vestmanlands läns tidning* den 7/9 1972.

⁷ ”Inbrott invigde tingsrätten”, artikel i *Vestmanlands läns tidning* den 18/6 1971.

Daniel Magnus Troilius	1831–1865
Gustaf Wallgren	1866–1889
Claes Gustaf Uggla	1890–1921
Albert Birger Malmström	1922–1936
Sven Erik Helmer Turén	1936–

Siende härad**Domsagotillhörighet:**

1680–1718	Med Tuhundra och Åkerbo härad
1719–1795	Med Tuhundra, Åkerbo och Snevringe
1796–1928	Med Tuhundra och Snevringe härad
1928–1970	Med Tuhundra, Norrbo, Vagnsbro, Gamla Norberg och Yttertjurbo

Tingsplatser:	1754	Badelunda Västerås Irsta
	–1970	Västerås

Häradshövdingar

Aron Sylvius	1680–1693
Johan Ahlman	1693–1695
Erik Sparrman	1695–1696
Andreas Plantin	1696–1699
Peter Johan von Bysing	1699–1713
Carl Christiernin	1714–1741
Erik Wilhelm von Christierson	1741–1747
Magnus Melander	1747–1750
Erik Ehrenheim	1750–1763
Erik Gustaf Laurin	1763
Alex Alexander Lagerhjelm	1755–1788
Adolf Fredrik Nauckhoff	1788–1830
Daniel Magnus Troilius	1831–1865
Gustaf Wallgren	1866–1889
Claes Gustaf Uggla	1890–1921
Albert Birger Malmström	1922–1936
Sven Erik Helmer Turén	1936–

Yttertjurbo härad**Domsagotillhörighet:**

1680–1864	Med Våla, Övertjurbo, Simtuna och Torstuna härad
1865–1928	Med Siende, Tuhundra och Snevringe härad

1929–1970 Med Siende, Tuhundra, Norrbo, Vagnsbro,
Gamla Norbergs och Yttertjurbo härad

Tingsplatser:

1680- Björksta
1754 Hälla i Tortuna socken
–1893 Lundby
1894–1970 Västerås

Häradshövdingar	
Per Hansson Zenius	1680–1683
Tobias Wester □	1683–1708
Hans Baumgart □	1708–1734
Johan Funck	1734–1747
Claes Jakob von Wallvijk	1747–1773
Jakob Weser	1773–1794
Sven Björkman	1794–1851
Knut Wilhelm Björkenstam	1851–1864
Daniel Magnus Troilius	1865
Gustaf Wallgren	1866–1889
Claes Gustaf Uggla	1890–1921
Albert Birger Malmström	1922–1936
Sven Erik Helmer Turén	1936–

Norrbo härad**Domsagotillhörighet:**

Tingsplatser:	1680–17	Romfartuna
	–1970	Västerås

Häradshövdingar	
Jakob Boij	1680–1682
Per Hök	1682–1698
Lars Hvasser	1698–1716
Erik Mohrmarck	1716–1730
Peter Berger	1733–1742
Carl Sadelin	1742–1746
Jakob Ekebom	1747–1762
Carl Törneros	1762–1776
Casper Gyllenbåå	1776–1804
Per Waller	1805–1842
Knut Wilhelm Sandels	1843–1860
Carl Daniel Poppus	1861–1882
Oscar Ludvig Maximilian Schenström	1883–1913
Carl Nordenström	1913–1927
	1928
Albert Birger Malmström	1929–1936
Sven Erik Helmer Turén	1936–

Vagnsbro härad

Domsagotillhörighet:

Tingsplatser:

1680–1899	Färnebo
1899–1929	Norberg

Häradshövdingar

Jakob Boij	1680–1682
Per Hök	1682–1698
Lars Hvasser	1698–1716
Erik Mohrmarck	1716–1730
Peter Berger	1733–1742
Carl Sadelin	1742–1746
Jakob Ekebom	1747–1762
Carl Törneros	1762–1776
Casper Gyllenbåå	1776–1804
Per Waller	1805–1842
Knut Wilhelm Sandels	1843–1860
Carl Daniel Poppius	1861–1882
Oscar Ludvig Maximilian Schenström	1883–1913
Carl Nordenström	1913–1927
Albert Birger Malmström	1929–1936
Sven Erik Helmer Turén	1936–

Stad med rådhusrätt

Västerås	1280-talet
----------	------------

Borgmästare

Erik Uglå	(f 1713)
Gust. Ferd. Ekholm	1832–1865
Erik Wilh. Abenius	1865–1899
John Otto Karlsson	1899–1929
Thorwald Bergqvist	1931–1939
Olov Rylander	1939–1959
Folke Höijer	1959–1968
Tord Sars	1969–1970

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Drakenberg, Sven, *Stadens byggnadshistoria från 1800-talets mitt, –I: Västerås genom tiderna. Del V:2, 1962*

Erixon, Sigurd, *Hallsta, en västmanlandsk slättby, –I: Västmanlands fornminnesförenings årsskrift XVIII 1930.*

Grau, Olof, *Beskrivning över Västmanland, Västerås 1754*

Kjellberg, Sven T, "Västerås under Johannes Rudbeckii tid", I: *Från Johannes Rudbeckius stift*. Festutgåva till Rudbeckius jubileet 1913, Uppsala 1923

Lindgren, Marita: "Västerås stads gamla rådhus. En kulturbild", I *Vestmanlands läns tidnings julnummer* 1935

Olsson, Sven, "Idealstad med förhinder, med tillhörande Figurblock", I: *Västerås genom tiderna*. Västerås : Kulturnämnden, 1985

Öberg, Teofil, *Västerås stads kommunala historia 1863-1937*. Del I, Västerås 1948